

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 31 (1945)

Artikel: Paul Patriot e Pieder Precaut
Autor: Casaulta, G.C.
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881528>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 18.10.2024

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Paul Patriot e Pieder Precaut

da G. G. Casaulta

Primavera 1799. — Primavera, la stagiun de legria cun sias nundumbreivlas flurs; la stagiun, che vegn cun nova veta, cun cant dils leghers utschals; la primavera ludada en tschiens canzuns, surtut dal pievel puril romontsch, er' arrivada. Ils utschals cantinavan nunstunclenteivlamein e sgolatschavan libers e leds tras l'aria permavauna. L'entira natira sereghegliava e s'ornava e giu dallas pezzas seprecipitavan las lavinias cun fracass. Tut sco ils auters onns. Pia nuot extraordinari en quella primavera 1799?

Mobein! Il pievel grischun, surtut il pievel sursilvan, era semidaus. Quei saveva il viandont, che passava vitgs ed uclauns della tiara romontscha, observar levamein. Il pur sededicava strusch pli alla cultivaziun de ses praus ed èrs. Siu plascher vid la lavur er' apparentamein svanius. Las fatschas dils Sursilvans eran pallidas e biars parevan ded esser pli morts che vivs. Avon che plidar cun in jester spiunavan umens e femnas dretg e seniester e mavan entuorn zun spargnus cun ils plaids. — Il pievel era tementaus e sesenteva continuadamein survigilaus. Il Grischun era buca pli libers! Dapi las treis della damaun dils 7 de mars 1799 era la disgrazia rutta en sur nossa tiara. La heroica resistenza dils Sursilvans haveva bein pudiu retener in mument la bova smardiglionta dellas armadas franzosas. Splendida era stada la victoria dellas roschas de purs malamein armai sur la bein organisada armada dil general Loison. Mo tut adumbatten! Da Cuera ensi marschan novas colonas hostilas e fan piarder tutta speranza sin victoriosa resistenza.

Il giuv jester schishev' ussa grev sin ils Grischs, il pievel disaus d'esser libers ed independents. Di per di squitschava l'occupaziun franzosa pli sensiblamein. Gia grondas quantitads de

graun e paun e de grassas mugias e vaccas eran viandadas ellas cuschinas della schuldada jastra. Las repetidas ed adina pli extendidas sequestraziuns de tuttas raubas necessarias per l'alimentaziun de glied ed animals havevan menau ils purs en ina situaziun desperada. Ed aunc enzatgei, che ha fatg bia malaveglia. General Massena ha ils 16 de mars dau ora la rigurusa ordra de tarmetter a Cuera tut las armas e tutta muniziun. Schizun ils catschadurs eran tras quei camond sfurzai de prender comiau de lur caras buis de catscha. —

Tut quellas mesiras pridadas dallas autoritads d'occupaziun fagevan buglir il saung en las aveinas de mintga reclli Grischun. Mo co segidar e sedustar? Mintg'opposiziun smanatschava de purtar al pauper pievel aunc novs e pli grevs mals.

*

Ina sera viers miez avrel. En in nuegl sur il vitg «Y» tennan enzaconts umens cussegl. La brausla glisch della cazzolannuegl impedescha d'enconuscher els. Mo per lur fatschenta han ei sufficientamein clar. Ina pli ferma cazzola fust forse per lur donn, pertgei spiuns curseschan bein savens tras la val. Essend ch'il commando franzos drova sia truppa per autras grondas operaziuns offensivas ein garnischuns vegnidas laschadas anavos mo en loghens de pli grond'impurtonza strategica. —

«Ei quei pusseivel?»

«Buca mo pusseivel, quei ei in factum», segiresch' in um, che para aunc ualti giuvs.

«Jeu sai strusch crer,» replica dubitond in um sils onns cun ina gronda barba e fruscha larmas de legria ord ses egls, udend la franca risposta sin sia damonda.

«Saveis crer ni schar star, Paul, ton ei segir: In currier ei arrivaus d'Innsbruck cun quella brev impurtonta. Ella duei far la roda tras tuttas vischnaucas pli grondas della Part sura!»

«Co ei quei currier pomai vegnius de traversar il territori occupau cun ina de quellas brevs senza vegnir pegliaus si?» damonda plein smarvegl, il bien vegl.

«La brev era cun grond quitau ed inschign zuppada el nuv d'ina cassaca e sin quella moda ha negin remarcau enzatgei.»

Paul ei aunc adina buca propi perschuadius. Mo alla finala sto el tonaton crer, pertgei interess de cuglienar el haveva negin, ton ei cert!

«Avanti pia,» di el, «tgei cuntegn la brev? Di a nus quei exact e bein, per che nus sappien era sclarir si auters!»

«Luregn, targlina buca pli ditg», ueglia in dils umens, che po buca star pli ditg en marveglias.

Mo Luregn ha buca pressant de schar udir ils auters siu misteri. El mira per il nuegl entuorn e dat lu in'egliada sur igl esch-nuegl ora. — Il tschiel ei stellius. In fin vent trai tras las orvas aviartas. En nuegl scrola la Negla siu tgau, per schar udir siu bien zampugn. «Paupra schania», suspira Luregn, «ti vegns bein gleiti magliada dals Franzos!» La cazzola-nuegl, ch'arda malamein, derasa sia glisch malruasseivla. Las umbrivas fan de pegliar per il nuegl entuorn. —

«Luregn, vegn ei gleiti, ni vul far spetgar nus tochen ils anno 1800 sin tias explicaziuns», marmugna il vegl en sia malpazienzia.

«Spetgei in mument. En quels temps san ins mai esser precauts avunda. Las preits han ureglias. Paupra nus, sch'enzatgei de quei, ch'jeu rapportel uss a vus vegness palesau agl inimitg. Lu savessen nus schar far gia damaun la crusch sin nossa fossa!»

«Bien pia, jeu mon a casa, sche ti fas aunc liungas ceremonias», serebalza Paul e tschaffa sia capiala, «nus essan buca mattatschs pli e savein tgei che s'auda en talas situaziuns, senza che ti perdeggeschies aunc ditg a nus, co nus stuein secuntener!»

«Sche tedlei», entscheiva Luregn finalmein. «Sco vus saveys ei ina roscha prominents Grischuns fugi ad Innsbruck. En lur proclama al pievel dellas Treis Ligias reticas animeschan ei quel de catschar ord la tiara ils Franzos. Quei sa naturalmein daventar mo cun agid ded auters, ch'ein medemamein en guerra cun ils Franzos. Nus sappien sefidar sin grond agid dall' Austria, dals Confederai els cantuns — ni sco ins scheva avon l' invasiun — ellas Tiaras confinontas e dals umens della Leventina.»

«Ridischen, lu mein nus culs Franzos silla corna sco de sflar», manegia riend in dils auditurs.

«Ina sollevaziun empermetta d' haver success mo lu, sche tut las forzas vegnan coordinadas e sche la revolta ha liug per tut exactamein el temps previu. Il datum de nossa revoluziun ei gia fixaus. Igl emprem de matg allas duas della notg duein las guardias e garnischuns franzosas vegnir surpridas e pegliadas — pia sto tut restar tschelau — ».

In malruaus sefa valer denter il muvel en nuegl. Luregn interrumpa siu discuors, va vi tier igl esch-nuegl e teidla viado ella notg. Mo el auda nuot dubius — ed el observa era buc, co ina statura seslueta sper il baghetg si e svanescha el stgir della notg. —

«Continuescha», ueglia Paul.

Luregn tuorn' anavos en siu plaz e di sut vusch: «Miu rapport ei atgnamein finius. Mo igl organisar l' entira revolta ei enzatgei extremamein difficultus e prigulus. Jeu sperel ussa de udir vos meinis.»

«Oreifer», excloma Paul. «Jeu sun cuntents cun tiu rapport. Tut mias forzas vegn jeu a metter en disposiziun, per procurar, che nossa cara patria sursilvana daventi puspei libra. Mo gia en noss' atgna vischnaunca vegn ei a dar viva opposiziun. Pieder dil Crest vegn a vuler far honor a siu num «Precaut». El vegn senza dubi a far tut siu pusseivel, per metter nus giu de quei plan. E cun el vegn ei aunc a dar ina partida de tals, che simpatiseschan per ils Jacobins. Nus vegnin naturalmein taxai per miserabels partisans dell' Austria! Basta, quellas caussas stuein nus aunc discussionar detagliadamein. Mo per cursera sun jeu plitost dil meini ded ir ussa a létg. Essas d' accord?» — «Gie, gl' ei tard», rispundan ils auters, prendan las capialas e van a ca-lur.

*

D' ina partida austriaca u franzosa vess ins atgnamein buca saviu plidar el vitg «Y». — La schinumada partida austriaca haveva el pievel sco amitgs tals, che speravan de spindrar e liberar lur patria cun agid dils Imperials, che battevan cun vigur, mo buc adina cul desiderau success encunter las armadas d' invasiun franzosas. Las ordras retschavevan ils inimitgs dils Fran-

zos neu d' Innsbruck, nua che propi ils capos della partida austriaca sesevan, dapi ch' els eran seretratgs ord il Grischun suenter la retirada dils Austriacs ord quel. E leu ad Innsbruck ei era il plan de sollevaziun vegnius elaboraus, sur dil qual nos umens havevan ussa ton de discuorer. —

Da l' altra vart havevan era ils Franzos lur compartisans ed amitgs el Grischun, ils quals eran ussa en bia loghens sils posts ed els uffecis pli impurtonts. General Massena haveva annullau las schinumadas municipalitads. Quellas consistevan bein ord umens grischuns, mo stuevan saltar suenter la regenza provisorica a Cuera, ch' era in instrument franzos.

Mo la gronda part dil pievel sursilvan seschava tonaton buca menar davos la cazzola tras il cunfar dellas duas partidas adversarias. Silmeins tochen ussa era el staus preservaus de vegnir denter massa e marti e veva mo ina finamira: Daventar independents ed aschia saver ir suenter sia pacifica lavur senza vegnir disturbaus.

«Daventar independents!» Quei er' adina stau la devisa de Paul della Val, dapi l' entschatta dell' occupaziun jastra. El era l' olma della resistenza passiva encunter ils Franzos ed el vuleva ussa far ord quella in' activa. Paul, quei um de mesauna grondezia cun cavels alvs ed ina liunga barba, vegneva buc un fis de ragasar la gretta e d' inflammar il patriotissem de ses convischins. «Tgi che ha aunc membra sauna e sa purtar in' arma, duess seturpegiar de storscher sia totona sut in giuv jester», adoneva el continuadamein. Perquei havev' el retschiert dal pievel il num d' honor il «Patriot». Ed el haveva teniu fideivlamein sia empermischun fatga el nuegl sur il vitg.

Suenter ulteriuras conferenzas cun ses pli intims amitgs ei il conclus vegnius prius de clamar ensemen ina radunonza de tut ils vischins sin piazza publica, schi spert sco in' occasiun se-porschi. «La radunonza dil vitg duei decider definitivamein e far fin a tuttas speculaziuns privatas e quei aschi prest sco pusseivel, pertgei igl emprem de matg stat avon porta», declara Luregn, il tgau dil moviment antifranzos, alla fin della davosa seduta dil cussegl de sollevaziun. Ed aschia eis ei daventau!

*

In dils davos dis d' avrel. Toni dil Crap, il salter va casa per casa, per avisar ils umens e giuvens de vegnir tier la radunonza decisiva. El arriv' era tier la casetta brina de Pieder dil Crest e splunta temeletgamein vid igl esch-casa. En stiva dat ina sutg' entuorn e grevs pass d' in um fan schluppegiar las aissas-plantschiu dil zulè.

«Tgi ei cheu», marmugn' ina vusch.

«Toni dil Crap!» Tgulond sesarv' igl esch. «Entri!»

«Bien di, signur Pieder!»

«Beinvegni Toni! Tgei vul cheu tier mei?»

«Damaun, la sera allas 5, ei radunonza sin piazza publica!»

«Tractandas?»

«Ins vul secussegiar, tgei mesiras prender, per puspei obtener libertad ed independenza!» — Quella risposta dat Toni cun vusch tremblonta, vesend vid Pieder ch' in urezi cun tun e cametg smanatscha. — Pieder sesburetscha, dat cun siu pugnun sin meisa cun tala vehemenza, che la cazzola-seiv dat giu sil plantschiu ed excloma: «Haveis piars il tgau? Nua haveis schau vies saun giudezi? Mon Dieu, quei ei tonaton fatg sco la stuornadira. Tener radunonza sur de talas caussas senza speronza e quei aunc sin cadruvi! Tier ina tala procedura drov' ei in bien quantum tuppadad! Basta, jeu vegn a vegnir e mirar, sch' igl ei aunc pusseivel de sferdar quels tgaus calirai e de far sclarir ina glisch a quels tschochentai. Sas lu annunziar al Paul Patriot, ch' jeu vegni ad ughegiar ded arver mia bucca, per dir enzaconts plaid! Ultra de quei — gie, eis atgnamein gia staus tier Paul?»

Na, en cuort vegn jeu a visar el!»

Ultra de quei pia, communichescha a Paul, ch' jeu seigi exactamein orientaus sur dellas conferenzas nocturnas el nuegl si sur il vitg! E, per finir, drezza ora al Patriot ils pli cordials salids dal Pieder Precaut! — Ti eis relaschaus!»

«Adia!» Toni fa spert e va. El vul buca seschar en liungas discussiuns cun quei umeneri furius. Ils salids al Paul port' el conscienziusamein! Quel sa, tgei che quels muntan e seprepara da sia vart! —

*

Igl entir vitg «Y» ei spaniaus sil decuors della radunonza dil proxim di. Mintga burgheis ei perschadius, ch' ei detti ina greva battaglia de plaids, gie forsa schizun culs pugns, pertgei ei va la fin de tuttas fins per in conclus irrevocabel cun grevas consequenzas. Cuort, ins crei de star avon l' alternativa: Libertad u sclaveria!

De vegnir tier ina decisiun era surtut ord quei motiv difficil, che dus umens d' energia ed influenza prendevan en ina posiziun dil taliter differenta, schebi ch' els havevan la medema finamira.

Paul Patriot era — sco gia enconuscent — per ina revolta immediata conform allas directivas cuntenidas ella brev d' Innsbruck. El era staus dis ed onns en survetsch tiel retg de Napel e pudeva buca suffierer ils Svizzers en survetsch franzos.

Pieder dil Crest encuntercomi era staus grenadier dil retg de Frontscha, tochen ch' il tron de Duitg XVI era curdaus ensemen sut las fridas della Revoluziun. Silsunter er' el turnaus indignaus e deprimius anavos en siu vitg natal. Pieder, fideivels tochen il davos mument a siu patrun roial, odiava da funs siu cor il cunfar e las ideas dils revoluzzers. Mo el havev' era fatg per senn, tgei forza e tgei catsch irresistibel schishev' en quella roschas sfrenadas della revoluziun. Ed ils evenements dils davos 7 onns havevan demussau, ch' era la forza militar della Republica franzosa era sgarschentusa e strusch de surventscher. Tut quels fatgs enfirmavan Pieder en sia perschasiun, che tutta insubordinaziun seigi prigulusa e la revolta mo la caschun de novas miserias. El consolava ses convischins cun dir: «Sperai e cuschei, l' ura della liberaziun vegn segir a dar cul temps!» Ord quei motiv er' el enconuschents sut il num «Pieder Precaut»!

*

Il di decisiv ei cheu. Sin cadruvi regia in grond cunfar gia ditg avon las tschun. Vegliurds zuppegian neutier sepusai sin lur festes. Ord vias e bargias e streglias, che sbuccan silla plazza-vitg arrivian cun canera e smanis umens e giuvens. Schizun enqual schlappa sesluetta tras la fuola. Ord las finiastras della

casas, che circumdeschan il plaz, las bialas cuchegian cun grondas marveglias — quella gada cun buna raschun! Ils mattatschs astgan naturalmein era buca muncar e seglian neutier schulond e cantond. —

«Silenzi vischins! Ruaus conburgheis,» giappa precis allas tschun il cau-vitg viaden ella rimnada ramuronta. — Plaun, plaunet secalma la raspada.

«Stimai convischins! Nus essan serimnai cheu oz en ura decisiva. Vus enonuscheis il motiv. Jeu supplicheschel scadin de buna voluntad de schar udir undreivlamein siu meini e de tralasar tuts tumults. Nus stuein patertgar, che nus astgein piarder negin temps malnizeivlamein, pertgei negin sa, tgei mument la truppa franzosa retuorna — forsa allarmada da traditurs. Jeu hai tschentaui si guardias entuorn il vitg. Ellas han la rigurusa ordra d'observar exactamein tut, tgei che passa, seigi lu schuldada jastra ni spiuns — ni traditurs. Traditurs! Tala miserabla schenta anfl'ins speranza buca cheu tier nus!»

«Giu culs traditurs», rebatta ei da tuttas varts ed in anetg moviment va tras las roschas.

«Ruaus!» grescha il cau-vitg, ch'ei negin auter che Luregn. — Returnaus il ruaus, el continuescha en carschenta alteraziun: «Nus stein avon la sequenta damonda: Vulein nus, ensemen cun las autras vischnauncas sursilvanas, empruar ina revolta encunter nos supprimidars e fierer els ord la tiara, ni lein star lischents e schar ir sco ei va?»

In vent stemprau para de sufflar tras ils presents, schegie ch'il tschiel ei aunc ualti bials e sereins e l'aria quieta. — Perfin ils utschals ein vegni tgeus. E leuvi ellas teissas spundas semova strusch in rom el grond uaul stgir-verd. Negin lavina sederscha en quei solemn mument a val. L'entira natira para de vuler schar il plaid sulettamein als carstgauns. Il retg della natira duei ussa mussar, tgei ch'el ei!

Cheu — ! In um sefultscha anavon, damond' il plaid ed entscheiva:

«Signur cau-vitg! Vischins ed amitgs, tedlei! La sligiazion dil problem tschentaui a nus ei en sesez fetg semplu. U che nus essan Grischuns ni che nus essan negins.» —

«Viva la Grischa! Si cun Paul Patriot», resun' ei da tuttas varts.

Ils egls digl oratur camegian sut las grondas survintsche-glias neras ed el aulz' aunc pli fetg sia vusch:

«Nus essan pia aunc Grischuns. Bien pia! Nus havein lu enviers nus e nossa patria, enviers nos babuns e nos vegnentsuenter mo in pensum, mo in' obligaziun: Naven cuagl inimitg ord nossa patria. Libers lein nus esser!» —

«Naven cuagl inimitg, libers lein nus esser,» rebatt' ei.

Agradsi e loschamein passa igl anteriur schuldau dil retg de Napel d' in maun, per far plaz ad in auter, ch' entra el rudi. — Puspei malruaus e rueida.

«Pieder dil Crest ha il plaid. Ruaus! Disciplina!» Pieder dat in' egliada entuorn entuorn ed inspecta cun ses egls sbrinzlonts las retschas dils radunai.

«Conburgheis! Patertgei, tgei vus pegleis a mauns! Jeu capeschel ed apprezzeschel vies patriotissem. Mo sco vegl grenadier dil retg de Frontscha» — e lingiers sco el ei, prend' el posiziun — «sco vegl schuldau, che ha suandau la bandiera cullas gelgias dils Bourbons tochen che quella ha stuiu ceder alla tricolora della republica, e sco bien Grischun sesentel jeu obligaus de far attents vus sils sequents factums:

Primo: Sco vus tuts saveis essan nus in pievel disarmau, ils Franzos encuntercomi disponan sur las meglieras armas dapresent enconuschentas». — «Tardents e faultschs vegnan a far lur lavur», gresch' in dils radunai. E Gion Catschadur bintguna siu vischin e di in tec sut vusch: «Mia buis de catscha ha aunc buc anflau la via a Cuera!» — «Secundo: La truppa franzosa ei bein organisada e disciplinada e stupents menaders stattan alla testa. Co stat ei cun nos roschs irregulars? Ei vossa memoria aschi cuorta? Nus havein tutta raschun de patertgar vid nossa catastrofa vargada e d' evitar aunc ina semeglionta, che fuss nossa totala ruina. Paupra nus, sche . . .»

«Paupra tei, sche ti calas buca cun tias tuppas parlamanzas», clom' ina vusch ordmiez il pievel.

«Tgi che vul buc udir, sto sentir», continuescha Pieder senza schar disturbar. Mo la vusch trembla e la fatscha secotschescha. «Val' era per tei!» ei la risposta ord il publicum.

«Silenzi», camond' il cau-vitg energicamein.

«Jeu hai il plaid», buorla Pieder.

«Quei savein nus, mo uss' eis ei avunda», dattan plirs sissu.

«Avunda! Avunda saveis lu dir e grir, cura che vos tgaus ein smardigliai sut las fridas dellas armas hostilas!»

«Quescha, ni che ti experimenteschas ch' ils pugns grischuns ein aunc buca luentai dal sulegl franzos!»

«Jeu protestel energicamein», cloma Pieder Precaut cun aulta vusch ed aulza siu maun encunter tschiel. —

Il favugn entscheiv' a sbatter ils barcuns aviarts. In nibeluner s' avonza encunter damaun. In uradi smanatscha! —

«Jeu protestel energicamein encunter talas smanatschas e clomel tier a tuts quels de vus, che han aunc saun giudezi: S' abstrahei dalla sollevaziun, che fuss nossa perdiziun! Nossa forza ei per bia memia pintga, per . . .»

«Na, per metter tei ina gada d' in maun e stuppar definitivamein a ti la bucca tonsch' ella», gresch' ina roscha de giuven, tschaffa cun terribla rueda Pieder, ligia ses mauns, meina naven el e stauscha il Precaut maltschecamein dalla plaunca sut vischnaunca giuadô. Bein emprovan ils vegls e tals che han manteniù lur saung freid d' impedir quell' ovra malpatertgada, mo adumbatten! — La radunonza sesligia si, suenter quei act nunspetgau e disgraziau. —

La decisiun dil pievel ei stada clara! E la sollevaziun ha era entschiet igl emprem de matg — allas 2 dil di — enstagl allas 2 della notg sco ei era previu ed ordinau. Quei ei gia stau in grev sbagli, al qual in' entira cadeina s' aggiunscha, tochen tier la sgarscheivla terrada ella battaglia della Punt a Rehanau, nua che Paul Patriot ha dau la veta per sia perschuasiun. Da Pieder Precaut han ins mai giu novas pli. El ei staus sparius. Mo ils nums dils curdai a Rehanau stattan en buna memoria el liber Grischun! —